

מהרוצחים או מהנרצחים

לא ידעה האם את בנה
עד קרעו הקול
לא ברכה את בנה האם
בקומו ליפול
היא נשאה אליו ידים
ואטם אזנו
השכוחה על אם הדרך
זאת אמו

הנה באנו אמי לקץ הנדודים
גם את גם אני עתה בני חורין
את הגעת למקום משם אין חוזרים
אני עד לכאן - ומכאן אין יוצאים
ושנינו, אמי, נתפלל כאחד

שלא ישרף העולם בדמעה שהותרת {מתוך אבא קובנר, מכל האהבות, ספרית פועלים 1970,
עמ' 90-91.}

בשנת 1975, בכנס על השואה, הבהיר אבא קובנר את החווייה האינדיבידואלית המשתקפת
בשירים אלה. כשהגרמנים כתרו את הגטו וניתן האות לברוח, שאלה אותו אמו המבוגרת
העלולה להאט את בריחתם של הבורחים "ילדי אמור לי מה לעשות?". בסיפורו בכנס סיפר
אבא קובנר: "אני, מפקדם של לוחמי הגטו, לא הייתי מסוגל להסתכל בעיניה של אמי כאשר
עניתי לה: "אמא, אינני יודע". ועד עצם היום הזה אינני יודע בעצמי אם מגיע לי כבוד כלשהו
של לוחם מחתרת בגטו או קלונו של הבן, אשר הפקיר את אמו". {ראה דוב דינור, קסטנר,
חיפה 1987 עמ' 16-168.}

רבות הן השאלות הדתיות המתעוררות בעקבות השואה. אינני יודע את פתרונו. מקובל עלי
תיאורו של הרי"ד סולובייצ'יק לפי עומדים אנו בפני ההיסטוריה כבפני שטיח קיר מרהיב
ביופיו. אלא, שאנו מסתכלים עליו מהצד הלא נכון ורואים בו מערבולת חוטים חסרי משמעות

וסדר. רק בגאולה נוכל אולי לראות את השטיח במלוא הדרו, "לכן המשכיל בעת ההיא ידם, כי עת רעה היא" (עמוס ה, יג).

יש בדברים אלה, לדעתי, ציווי לכל מי שלכאורה יודע את סודות ההיסטוריה וההשגחה. אולם, דבר זה נכון לא רק לגבינו, אנשים מאמינים, אלא גם לגבי המדע. וזאת מפני שלא רק מבחינה דתית, תיאולוגית, מהווה השואה מיסתורין. המדענים יודעים לכאורה להסביר את מה שקרה, אולם האמת היא שאף התבונה האנושית החושבת שהכל שקוף וחשוף לפני אינה יכולה להתמודד עם השואה. אנו יכולים להבין את הרוע שנעשה למען אינטרסים כלכליים או פוליטיים. אנו יכולים "להבין" את האיכר הפולני ימ"ש שמסר את היהודי כי חמד בזוג המגפיים שלו. אולם, אי אפשר להבין את מה שניתן לכנות הרוע המוחלט, את הוויתור על אינטרסים רק למען עשות רע, את הרוע לשמו. לפעמים שומעים אנו, את הטענה שהנאציזם היה טירוף קולקטיבי. זוהי בדיוק הודאת בעל-דין באי האפשרות לענות לשאלה. זאת "פלנטה אחרת". הרוע האבסולוטי הזה הוא הרוע השטני!

ודווקא בעקבות כך יש משהו שמדבר אלינו אף מתוך השואה הנוראה ההיא. אחד הקונפליקטים המתעוררים מדי פעם בפעם ביחס לאתרי אושוויץ קשור בקביעת אופיו של המקום. במילים פשוטות, למה התעקשו הקומוניסטים לא להזכיר שיהודים נרצחו באושוויץ? למה שואפים עד היום הזה מנזרים שונים להיכנס לאושוויץ? שאלות אלו היו עבורי חידה, עד שיום אחד הבנתי את אשר אולי מתעקשים אלה עצמם לא הצליחו להבין בדרישותיהם ובמעשיהם.

אילו יכולנו לחזור להר סיני ולראות את השכינה יורדת ומצביעה עלינו ומכריזה אתם אהובי, היינו יכולים לומר שאנו העם הנבחר. נשמותינו היו בהר סיני, אנו לא זכינו לכך. אולם, דורותינו ראו דבר אחר. ראינו את השטן יורד אלי אדמות ומכריז עלינו, על העם היהודי, אתם אויבי. ואויבי השטן הם העם הנבחר.

זאת היא קפיצה אבסורדית אבל אמיתית, והיא מובנת לכל אדם ישר ובר-דעת. הרבה פעמים שמעתי את הביטוי המפורש או המובלע כשהוא מופנה אלי: חבל שהנאצים לא גמרו את העבודה. יש אנטישמים בעולם. אולם יש גם גויים ישרים ומוסריים. והם מבינים שמי שלא היה מועמד ללכת לאושוויץ איננו מהווה אופציה רוחנית בשביל האנושות. או אז צריך להמציא את הקדושים שהנאצים הרגו, ואת נוכחותם בגיא ההשמדה.

מה אני יכול לומר לך בני? אינני יכול לשחרר אותך מהפחדים ומחלומות הבלהות שגם אני חולם אותך מדי פעם בפעם. אני רק יכול לומר לך שני דברים. על זאת אנו מתגאים. שאנו בני הנרצחים ולא חלילה, בני הרוצחים או אף בני הצופים האדישים או משתפי הפעולה. השטן הופיע והצביע עלינו כאויביו. לא בגלל השתייכותנו הפוליטית, או בגלל היותנו סכנה להם. רק בגלל היותנו יהודים, אף תינוקות וזקנים שלא יכלו להרע. היינו סכנה ביולוגית? אז למה התעללו הם ביהדות. למה התאוה לחלל ספרי תורה וכל קדושי ישראל?

זוהי משמעות הייחודיות של השואה שרבים מנסים לכפור בה. אכן, השטן ראה נכונה את אויביו. זהו קול שאנו שומעים מעבר לטרגדיה ולכאב.